

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEM OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Онегіна В.М.

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри глобальної економіки
Державний біотехнологічний університет, м. Харків

Антощенкова В.В.

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної економіки
Державний біотехнологічний університет, м. Харків

Кравченко Ю.М.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри глобальної економіки
Державний біотехнологічний університет, м. Харків

Onegina Viktoriya, Antoshchenkova Vitalina, Kravchenko Yuliia
State Biotechnological University, Kharkiv

У науковій статті визначенні особливості системи управління якістю сільськогосподарської продукції, обґрунтовано фактори та пріоритети при управлінні якістю сільськогосподарської продукції. В статті розглянуті основні підходи до визначення поняття управління якістю. Авторами розширено тлумачення поняття управління якістю сільськогосподарської продукції. Розкрито механізми вдосконалення формування системи управління якістю в агропромисловому комплексі. Авторами досліджені проблеми управління якістю агропромислової продукції, розглянуті та класифіковані фактори, а також умови їх впливу на якість продукції. Розглянуті принципи управління якістю, які керівництво може використовувати для поліпшення показників діяльності організації. Розкрито специфіку цілей впровадження системи управління якістю на сільськогосподарський підприємствах.

Ключові слова: *якість, система управління якістю, сільське господарство, безпечність, НАССР.*

In the context of market globalization, it is important to produce agricultural products that meet international requirements. In modern conditions, the problem of quality is relevant for all countries, enterprises and organizations. Only quality safe products can be competitive. Harmonization of Ukrainian quality standards with European ones gives domestic producers the opportunity to enter the European market. The scientific article defines the features of the quality management system of agricultural products, substantiates the factors and priorities in quality management of agricultural products. The article considers the main approaches to defining the concept of quality management. The authors expanded the interpretation of the concept of quality management of agricultural products. Mechanisms for improving the formation of the quality management system in the agro-industrial complex are revealed. The authors investigate the problems of quality management of agro-industrial products, considered and classified factors, as well as the conditions of their impact on product quality. The principles of quality management, which management can use to improve the performance of the organization. The specifics of the goals of implementing the quality management system at agricultural enterprises are revealed. Ukraine has great potential in the production of quality safe agricultural products and access to the European market. Harmonization of Ukrainian quality standards with European ones is of great importance for increasing the competitiveness of Ukrainian products on the European market. The application of the system of safety and quality of agricultural products will increase the level of satisfaction of consumer demands in the field of safety of life, health, environmental safety, increase the overall standard of living

of people in Ukraine. The management system of quality and safety of agricultural products is of great importance to ensure the production of high quality products in modern agricultural enterprises. Harmonization of Ukrainian quality standards with European ones will allow products of domestic manufacturers to be competitive on the European market.

Keywords: quality, quality management system, agriculture, safety, HACCP.

Постановка проблеми. Якісна безпечна сільськогосподарська продукція є необхідною умовою продовольчої безпеки України, забезпечення населення більш якісними безпечними продуктами харчування. Нині зміст і структура системи управління якістю сільськогосподарської продукції постійно ускладнюється, доповнюється все більшими характеристиками. Однак все більшого значення для виробництва якісної сільськогосподарської продукції відіграють нормативи та дотримання стандартів при запровадженні системи управління якістю. Тільки якісна безпечна сільськогосподарська продукція може бути конкурентоспроможною в умовах глобалізації ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні автори приділяли багато уваги при дослідженні питань якості продукції та систем управління якістю: В. Г. Андрійчук [1], С. М. Безродна [6], А. А. Брояка [9], С. М. Гончаров [4], І. В. Гончарук [10], С. Я. Ковальчук [10], В. А. Ковтун [8], Н. Б. Кушнір [4], С. М. Лутковська [10], Ю. Ф. Мельник [3], В. П. Руденко [2], Ю. Т. Туниця [7], А. Фейгенбаум, О. М. Царенко [2], Я. Г. Цицюра [10].

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей систем управління якістю сільськогосподарської продукції, обґрунтування факторів та пріоритетів при управлінні якістю сільськогосподарської продукції. Узагальнені основні категорії в управлінні якістю.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації ринку важливим є виробництво сільськогосподарської продукції яка відповідає міжнародним вимогам. В сучасних умовах проблема якості є актуальною для всіх країн, підприємств та організацій. Тільки якісна безпечна продукція може бути конкурентоспроможною. Гармонізація українських стандартів якості з європейськими надає вітчизняним виробникам можливість виходу на європейський ринок.

Поліпшення якості аграрної продукції забезпечується шляхом комплексних, взаємозалежних, постійних заходів, що здійснюються напрями управління її якістю. Застосовування в аграрних підприємствах системи управління якістю продукції спрямовані на становлення, забезпечення та підтримку необхідного її рівня при плануванні, виробництві, реалізації та споживанні [8, с. 104].

Передумовою утвердження на нових ринках збуту у довгостроковому періоді є забезпечення більш високої якості продукції з урахуванням

потреб зацікавлених сторін, а не утримання відносно нижчого рівня цін. Тому система управління якістю продукції на підприємстві, незалежно від форми власності й масштабу виробництва, повинна оптимально поєднувати засоби, методи та інструменти, які забезпечать виробництво продукції не лише для задоволення поточних потреб споживачів, а й розробку нової продукції, орієнтованої на майбутні потреби і запити ринку, враховуючи їх структуру, динаміку, місткість, кон'юнктуру тощо [с. 89].

Вдосконалення механізму формування системи управління якістю у агропромисловому комплексі, яка виступає гарантом здатності, організації та управлінню стабільно виробляти та постачати продукцію визначеної якості набуває пріоритетного характеру. Розробка, впровадження, сертифікація та підтримання системи управління якістю в стані дієздатності є одним із стратегічних напрямів діяльності аграрних підприємств, що значно підвищує їх результативність, економічну ефективність та конкурентоспроможність на світовому ринку [7, с. 4].

При комплексному підході до проблеми управління якістю агропромислової продукції необхідно вивчити і класифікувати фактори, а також умови їх впливу на якість продукції. Техніко-технологічні – це фактори які обумовлюють рівень якості продукції залежно від діючих технологій, ступеня їх дотримання, стану технічних засобів виробництва. Згідно з конкретним цільовим призначенням вони об'єднуються у підгрупи: агрохімічні, зооветеринарні, інженерно-технічні. До організаційних факторів належать: рівень організації виробництва, планомірність і ритмічність робіт, забезпечення матеріалами, сировиною. На підприємстві має проводитись відповідно політика щодо якості, яка передбачає основні напрями, мету і завдання організації якості, починаючи з маркетингу (пошуку і вивчення ринку) проектування і розробки продукції і закінчуючи утилізацією після використання. Економічні фактори залежать від характеру виробничих відносин в суспільстві, системи зв'язків між підприємством-виробником і споживачами продукції, структури потреб, торгівлі. До економічних факторів належать: форма оплати праці, фінансування, собівартість і ціна продукції. Екологічні фактори мають особливе значення для виробництва агропромислової продукції. На якість продукції впливають насамперед природні фактори (географічні, кліматичні, а також стан навколишнього середовища), які формують якість вихідних матеріалів, сировини, комплектуючих

виробів. Соціальні фактори в нових умовах господарювання гостро проявляються і активно формують якість продукції через особисті риси працівників [2].

Управління якістю – це скоординована діяльність, яка полягає у спрямуванні та контролі організації щодо якості, що, звичайно, охоплює розроблення політики і цілей у сфері якості, планування якості, контроль якості, забезпечення та поліпшення якості [3].

О. М. Царенко під управлінням якістю розуміє процес оптимального поєднання взаємообумовлених категорій якості з метою досягнення найбільш ефективного виробництва, найвищої продуктивності суспільної праці. Тобто під управлінням якістю продукції розуміють управління і якісними змінами, що утверджуються у сфері матеріальних сукупностей (продукції, обладнання, людської праці) на основі пізнання закономірностей їх розвитку [2].

Управління якістю продукції – методи і діяльність спрямовані на досягнення такої якості продукції, яка б відповідала вимогам споживачів і була конкурентоспроможною на ринку [4].

Поняття категорії управління якістю регламентовано стандартом ДСТУ ISO 9000-2001 [5].

Управління якістю (quality management) – скоординована діяльність, яка полягає у спрямуванні та контролюванні організації щодо якості. Спрямування та контролювання щодо якості звичайно охоплює розроблення політики в сфері якості і цілей у сфері якості, планування якості, контроль якості, забезпечення якості і поліпшення якості [5].

Ми розглядаємо управління якістю сільськогосподарської продукції як комплексну спрямовану діяльність з планування, контролю та

постійного покращення якості та безпечності харчової продукції.

Основні категорії в управлінні якістю наведені в табл. 1.

Для того щоб забезпечити конкурентоспроможну якість продукції, кожне підприємство повинно обґрунтовано здійснювати управління якістю. Сучасна концепція управління якістю ґрунтується на сукупності принципів менеджменту якості. В прикладному аспекті такі принципи сформульовані Е. Демінгом:

- постійна мета діяльності підприємства – поліпшення якості продукції;
- недопущення дефектів у будь-якій сфері діяльності;
- вимагання від постачальників гарантій якості продукції, що ними продається;
- не укладання контрактів на поставку продукції з орієнтацією на низькі ціни;
- постійне навчання працівників;
- недопущення виникнення у працівників страху відповідальності за допущені помилки;
- усунення причин, що зменшують у працівників почуття поваги і гордості за свою організацію, і деякі інші [1, с. 576].

Більш узагальнено основні принципи управління якістю викладені в Міжнародною організацією зі стандартизації ISO і покладені в основу стандарту ДСТУ ISO 9000-2001.

Для того щоб успішно керувати організацією і забезпечувати її функціонування, необхідно спрямовувати та контролювати її діяльність систематично і відкрито. Успіху можна досягти завдяки впровадженню та актуалізуванню певної системи управління, розробленої для постійного поліпшення показників діяльності, з урахуванням потреб усіх зацікавлених сторін.

Таблиця 1

Основні категорії в управлінні якістю

Категорія	Значення категорії
Планування якості (quality planning)	Складова частина управління якістю, зосереджена на встановленні цілей у сфері якості і на визначенні операційних процесів та відповідних ресурсів, необхідних для досягнення цілей у сфері якості.
Контроль якості (quality control)	Складова частина управління якістю, зосереджена на виконанні вимог до якості.
Забезпечення якості (quality assurance)	Складова частина управління якістю, зосереджена на створенні впевненості в тому, що вимоги до якості буде виконано.
Поліпшення якості (quality improvement)	Складова частина управління якістю, зосереджена на збільшенні здатності виконати вимоги до якості. Вимоги можуть бути пов'язаними з будь-якими аспектами такими, як результативність, ефективність або простежуваність.
Постійне поліпшення (continual improvement)	Повторювана діяльність щодо збільшення можливості виконати вимоги. Процес установлення цілей та пошуку можливостей поліпшення – це постійний процес, в якому використовують дані аудиту і висновки аудиту, аналізування даних, аналізування з боку керівництва або інші засоби і який звичайно веде до коригувальних дій або запобіжних дій.
Результативність (effectiveness)	Ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів.
Ефективність (efficiency)	Співвідношення між досягненим результатом і використаними ресурсами.

Джерело: узагальнено авторами на основі [5]

Управління організацією охоплює управління якістю поряд з іншими аспектами управління.

Встановлено вісім принципів управління якістю, які найвище керівництво може використовувати для поліпшення показників діяльності організації:

а) Орієнтація на замовника. Організації залежать від своїх замовників і тому повинні розуміти поточні та майбутні потреби замовників, виконувати їхні вимоги і прагнути до перевищення їхніх очікувань.

б) Лідерство. Керівники встановлюють єдність мети та напрямів діяльності організації, їм слід створювати та підтримувати таке внутрішнє середовище, в якому працівники можуть бути повністю залучені до виконання завдань, що стоять перед організацією.

в) Залучення працівників. Працівники на всіх рівнях становлять основу організації, і їхнє повне залучення дає змогу використовувати їхні здібності на користь організації.

г) Процесний підхід. Бажаного результату досягають ефективніше, якщо діяльністю та пов'язаними з нею ресурсами управляють як процесом.

д) Системний підхід до управління. Ідентифікування, розуміння та управління взаємопов'язаними процесами як системою сприяє організації у результативнішому та ефективнішому досягненні її цілей.

е) Постійне поліпшення. Постійне поліпшення діяльності організації в цілому слід вважати незмінною метою організації.

ж) Прийняття рішень на підставі фактів. Ефективні рішення приймають на підставі аналізування даних та інформації.

й) Взаємовигідні стосунки з постачальниками. Організація та її постачальники є взаємозалежними, і взаємовигідні стосунки підвищують спроможність обох сторін створювати цінності.

Ці вісім принципів управління якістю формують основу стандартів на системи управління якістю, які входять до стандартів серії ISO 9000 [5].

Цілями впровадження системи управління якістю на підприємствах є: отримання сертифікату якості; забезпечення лояльності потенційних споживачів, клієнтів і партнерів; підвищення конкурентоспроможності; виведення підприємства на нові, зокрема, міжнародні ринки з відповідною ціновою політикою [9, с. 90].

Управління якістю агропромислової продукції передбачає здійснення спеціальних функцій управління:

– прогнозування потреб суспільства в екологічно чистій агропромисловій продукції та рівня її якості;

– планування підвищення якості продукції і нормування вимог до її якості;

– акредитація підприємств і організацій у системі АПК та сертифікація продукції;

– організація технологічної підготовки, розробки і виробництва нової продукції;

– нормативне забезпечення на всіх етапах життєвого циклу продукції, нагляд за впровадженням і додержанням стандартів, технічних умов, керівних документів;

– метрологічне забезпечення виробничих процесів, нагляд і перевірка стану засобів вимірювання і контролю показників якості продукції;

– правове та інформаційне забезпечення процесу створення екологічно чистої агропромислової продукції [2, с. 56].

У своїх працях А. Фейгенбаум виступав за повний всеосяжний підхід до якості, що потребує залучення всіх функцій, а не тільки власне виробництво. Його ідея полягала в тому, щоб впроваджувати якість на ранніх стадіях створення продукту, а не контролювати якість того, що вже вийшло. А. Фейгенбаум запропонував зробити комплексне управління якістю турботою спеціального адміністративного підрозділу, який спеціалізується винятково на аналізі якості продукції і виконує тільки функцію контролю якості силами відповідних фахівців. Учений висунув концепцію загального контролю якості (Total Quality Control – TQC). У 1961 році він опублікував працю «Total Quality Control, Engineering and Management», у якій передбачався контроль не тільки виробництва, а й діяльності всіх підрозділів фірми. Контроль якості розглядався ним як втручання в усі фази промислового виробництва – від специфікацій замовників, через проектування, виробництво вузлів і деталей, складання, доставку виробу споживачеві для його повного задоволення [6, с. 10].

Система управління якістю – це частина системи управління організацією, яка спрямована на досягнення результатів відповідно до цілей у сфері якості і на задоволення потреб, очікувань або вимог зацікавлених сторін. Цілі в сфері якості доповнюють інші цілі організації, наприклад ті, що пов'язані з її розвитком, фінансуванням, рентабельністю, навколишнім середовищем і охороною праці та безпекою. Різноманітні складові частини системи управління якістю можуть бути інтегровані разом із системою управління якістю в єдину систему управління, яка використовує спільні елементи. Це може спростити планування, розподіл ресурсів, визначення додаткових цілей та оцінювання загальної результативності діяльності організації [5].

Гармонізація законодавства України до міжнародних та Європейських стандартів є важливим напрямом вдосконалення системи управління якістю та безпечністю харчових продуктів в умовах європейської інтеграції. Основним і кардинальним змін щодо якості та безпечності харчової продукції було затвердження та запровадження Міжнародної системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках

НАССР, яка інтегрована в законодавство ЄС. До 20 вересня 2019 року всі українські підприємства харчової галузі, зокрема, і ті, які надають послуги з харчування, а також постачальники та перевізники харчових продуктів, мали впровадити систему управління безпечністю харчування НАССР.

Система НАССР – це надійний засіб захисту споживачів харчових продуктів, яка покликана ідентифікувати, оцінювати і контролювати небезпечні фактори та гарантує безпечність продукції на повному шляху харчового ланцюга, а також дозволяє не тільки контролювати якість і безпеку продукції, а й попереджати виникнення перебоїв і загроз щодо дотриманням якості продукції [10, с. 86].

Для підвищення конкурентоздатності виробників якісної безпечної харчової продукції треба реформувати систему державного контролю, приділивши увагу її продуктивності та ефективності. Необхідний супровід харчової продукції достовірною інформацією – для здійснення свідомого вибору при придбанні продуктів харчування. Ці заходи сприятимуть збереженню та

покращенню здоров'я нації, за рахунок суворого, чіткого та планомірного контролю якості продукції на всіх етапах її виготовлення [11, с. 91].

Україна має великий потенціал в виробництві якісної безпечної сільськогосподарської продукції та виходу на європейський ринок. Гармонізація українських стандартів якості з європейськими має велике значення для збільшення конкурентоспроможності української продукції на європейському ринку. Застосування системи безпечності та якості сільськогосподарської продукції дозволить підвищити рівень задоволення вимог споживачів у сфері безпеки життя, здоров'я, екологічної безпеки, підвищення загального рівня життя людей в Україні.

Висновки. Система управління якістю та безпечністю сільськогосподарської продукції має велике значення для забезпечення вироблення високоякісної продукції на сучасних підприємствах АПК. Гармонізація українських стандартів якості з європейськими дозволить продукції вітчизняних виробників бути конкурентоспроможною на європейському ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : Підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Царенко О. М., Руденко В. П. Управління якістю агропромислової продукції: навчальний посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 431 с.
3. Мельник Ю. Ф., Новиков В. М., Школьник Л. С. Основи управління безпечністю харчових продуктів. Київ : Видавництво Союзу споживачів України. 2007. 207 с.
4. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С.М. Гончарова. Київ : Центр урбової літератури, 2009. 264 с.
5. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. URL: https://dnaop.com/html/34108_3.html.
6. Безродна С. М. Управління якістю : навчальний посібник. Чернівці : ПВКФ «Технодрук», 2017. 174 с.
7. Туниця Ю. Т. Фактори глобалізації і стратегія сталого розвитку. *Вісник НАН України*. 2012. № 7. С. 3–4.
8. Ковтун В. А. Напрями управління якістю аграрної продукції. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 4 (15). С. 104–107.
9. Брояка А. А. Удосконалення системи управління якістю та безпечністю агрохарчової продукції в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 3. С. 85–103.
10. Гончарук І. В., Ковальчук С. Я., Цицюра Я. Г., Лутковська С. М. Динамічні процеси розвитку органічного виробництва в Україні : монографія. Вінниця : Твори, 2020. 478 с.
11. Кравченко Ю. М., Антощенкова В. В. Екологічна безпечність та якість сільськогосподарської продукції та її конкурентоспроможність в умовах міжнародної інтеграції. *Вісник Харківського національного технічного університету сільськогосподарства*. Вип. 202 «Економічні науки». 2019. С. 84–92.
12. Onegina V., Kravchenko J., Antoshchenkova V. Improving the efficiency of quality management and safety of dairy production in ukraine in the conditions of european integration. *Theory and Practice of Individualized Learning : Scientific and Methodical Seminar*, October 1, 2020. Opole : Academy of Management and Administration, 2020, pp. 105–111.

REFERENCES:

1. Andriichuk V. (2013) Economics of agro-industrial enterprises: Textbook Kyiv: KNEU.
2. Tsarenko O. M., Rudenko V. (2006) Quality management of agro-industrial products: a textbook. Amounts: VTD "University Book".
3. Melnyk Yu., Novykov V., Shkolnyk L. (2007) Fundamentals of food safety management. Kyiv: Publishing House of the Consumers' Union of Ukraine.
4. Honcharov S., Kushnir N. (2009) Explanatory Dictionary of the Economist / ed. prof. SM Goncharova. Kyiv: Center for Educational Literature.

5. DSTU ISO 9000-2001. Quality management systems. Basic provisions and vocabulary. URL: https://dnaop.com/html/34108_3.html.

6. Bezrodna S. (2017) Quality management: a textbook. Chernivtsi: PVKF "Technodruk".

7. Tunytsia Yu. (2012) Faktory globalizaciyi ta strategiyi stalogo rozvytku [Factors of globalization and sustainable development strategy]. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 7, pp. 3–4.

8. Kovtun V. A. (2019) Areas of agricultural product quality management. *Priazovsky Economic Bulletin*, vol. 4 (15). pp. 104–107.

9. Broiaka A. (2021) Improving the management system of quality and safety of agri-food products in the context of European integration processes. *Economics, finance, management: current issues of science and practice*, no. 3, pp. 85–103.

10. Honcharuk, I. V., Kovalchuk, S. Ya., Tsytsiura, Ya. H., & Lutkovska, S. M. (2020) Dynamichni protsesy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini [Dynamic processes of development of organic production in Ukraine]. Vynnytsia: Tvory.

11. Kravchenko Yu., Antoshchenkova V. (2019) Environmental safety and quality of agricultural products and their competitiveness in terms of international integration. *Bulletin of Kharkiv National Technical University of Agriculture*, vol. 202, pp. 84–92.

12. Onegina V., Kravchenko J., Antoshchenkova V. (2020) Improving the efficiency of quality management and safety of dairy production in ukraine in the conditions of european integration. Theory and Practice of Individualized Learning: Scientific and Methodical Seminar, October 1, 2020. Opole: Academy of Management and Administration, pp. 105–111.